

TÜSKÉS ANNA

Ötszáz éve az Andocsi Máriával

Knapp Éva *Andocs* című könyve kerek évfordulóra jelent meg, ugyanis az andocsi kegyhely egyik legendaváltozata szerint 1520 körül a török elől menekítették az angyalok a kápolnát a szobrokkal együtt Kalocsáról Andocsra, amely a 18. század közepétől a Dél-Dunántúl jelentős regionális búcsújáróhelyévé vált a mariánus ferences szerzetesek irányítása alatt. A tavaly augusztus 15-én tartott jubileumi Mária-búcsú az *500 éve az Andocsi Máriával* címet kapta. E fél évezred megünneplésére az Andocs kutatásával két éve intenzíven foglalkozó történész, könyvtáros és irodalomtörténész Knapp Éva, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltárának tudományos főtanácsadója megírta, a Borda Antikvárium pedig – a *Régi magyarországi vallásos nyomtatványok* sorozatának ötödik, illetve a *Régi magyarországi búcsújáróhelyek* sorozatának első darabjaként – kiadta ezt a gazdagon illusztrált, exkluzív kegyhelytörténeti monográfiát. A könyvben nemcsak a mai templom főoltárán álló Madonna-szobor vallásos nyomtatványokból feltároló történetét (I. fejezet), kultuszát ismerjük meg, hanem betekintést nyerhetünk a mariánus ferences kolostor 18. századi könyvtárába (II. fejezet), és évszázadokon át követhetjük a szobor öltöztetésének, a csodás gyógyulásokért és imameghallgatásokért hálából történő megajándékozásának napjainkban is élő szokását (III. fejezet).

Az elmúlt három évtizedben az andocsi kegytemplom és búcsújárás történetével Tüskés Gábor (*Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirakulumirodalom tükrében*, 1993) és Molnár Antal (*Az andocsi jezsuita misszió, 1642–1684, Levéltári Közlemények*, 2000) foglalkozott behatóan. Knapp Éva könyve két új forráscsoport vizsgálatával egészíti ki e kutatások eredményeit. Az egyik forráscsoport az első fejezetben bemutatott, a nagyközönség számára kiadott mintegy száz darab, pár oldalas magyar, német és szlovák ponyvanyomtatvány és egylapos szentkép, amelyek teljes terjedelmükben vagy csak részben Andocccsal foglalkoznak. A tizennégy köz- és magángyűjteményből összegyűjtött kiadványok képi és szöveges forrást képeznek: ábrázolják a kegyszobrot a templom felett felhőkön állva, elbeszélik a legendaváltozatokat, énekeket és imádságokat

tartalmaznak. Az első fejezetben a szerző elemzi a képek technikáját és ikonográfiáját, valamint a szövegek motívumait, stílusát, nyelvét.

A második és harmadik fejezetben elemzett másik forrás a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltárban, az andocsi mariánus ferences iratok között talált, 1754 és 1850 között folyamatosan vezetett *Inventarium*, amely évről évre követi a szerzetesek ingó és ingatlan javainak változását, így a könyvvállományt is. A feltehetően 1716-ban alapított könyvtár állományáról eddig igen kevés adat állt rendelkezésre, az új forrás alapján viszont rekonstruálni lehetett a könyvtár történetét, szakrendjét és a könyvek elhelyezésének sajátosságait. A szerző összevetette a könyvtár szakrendjét más 18. századi mariánus ferences könyvtárak rendezési mintájával, például az Andocstól 60 km-re nyugatra fekvő mesztegnyői rendházával, melyet öt éve tárt fel és publikált. A függelék tartalmazza az *Inventarium*-ból rekonstruált, 431 tételes 18. századi könyvtár állományrekonstrukcióját. A könyvtár szétszóródása a második világháború után kezdődött és napjainkban is tartó, hosszú folyamat. A szerzőnek adatbázisok segítségével sikerült feltárnia huszonnégy kötetet a hajdani andocsi könyvtár máig fennmaradt állományából öt köz- és egy magángyűjteményben, köztük olyanokat is, amelyek nem találhatóak meg az *Inventarium*-ban, mert akkor kerültek a szerzetesi könyvtárba, amikor már (jelenleg lappangó) könyvtári katalógusban vezették a gyarapodást. A tulajdonosi bejegyzéseket tartalmazó könyvek között van például egy ősnymtatvány – az 1492-ben Nürnbergben kiadott *Legenda aurea sanctorum* –, amely 1994-ben került az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár állományába.

Az első két fejezethez képest rövid harmadikban a szerző kutatásának egyik fő kérdésére keresi a választ: milyen régi a Szűz Mária-öltözetek andocsi felajánlásának szokása? A mirákulumok (csodaleírások) és az *Inventarium* vizsgálata azt az eredményt hozta, hogy minden valószínűség szerint 1720 után és 1731, a kegyszoborra készített ruhára vonatkozó első ismert adat előtt alakult ki ez a szokás. Az írásos forrásokban megörökített első öltözetet Jankovics István lellei (Balatonlelle) nemes felesége, biszági Geréczy Erzse (azaz Erzsébet) Katalin szötte a kegyszoborra a saját kezével 1731-ben. A máig fennmaradt legrégebbi öltözetet, az ezüsttel hímzett sötétkék bársony ruhát 1852-ben ajándékozta Boronkay Cecília.

Néhány művészettörténeti részlet megjegyezhető a Madonna-szobor, valamint a két oldalán álló Szent Katalin- (vagy Ágota-) és Szent Dorottyá-alak késő gótikus, fából készült szoboregyütteséről, amely egy na-

gyobb szabású kompozíció – feltehetően szárnyasoltár – részét alkotta. A könyvben idézett korábbi kutatók (Aggházy Mária és Radocsay Dénes) a második világháború utáni két évtizedben a kegyhely eredetlegendájában szereplő 1520 előtti évtizedre datálták a szobrokat. A Magyar Nemzeti Galériában 2006-ban megrendezett *Pannonia Regia* kiállítás kapcsán Végh János foglalkozott évtizedek után először érdemben a magyarországi gótikus faszobrászat e három fennmaradt festett hársfa alkotásával: 1500 és 1505 közé datálta őket, és az Ulmban, majd Augsburgban nagy műhellyel dolgozó Gregor Erhart (1465 k.–1540) szobrász műhelyének közvetett hatását mutatta ki rajtuk. A Madonna- és a Dorottya-szobor öltözetének jellegzetes, lapos fülkagylóredőjét salzburgi eredetű elemnek tartotta. Ez a fülkagylóredő több korabeli magyarországi faszobron is megfigyelhető, például a csíksomlyói Madonnán. A köntös alsó szegélyén felcsapódó fülkagylóredő különböző fajtáiról Sarkadi Nagy Emese újabban megállapította,¹ hogy „a 15. század végétől kezdve két-három évtizeden át olyannyira elterjedtek a közép-európai szobrászatban (a Szepességben is), hogy önmagában erre hivatkozva aligha szabad konkrét stílusösszefüggésekre következtetni”.

Az évszázadok során a három szobor többször átfaragáson eshetett át, melynek célja a Madonna-szobor öltöztethetővé tétele és a kopások, sérülések javítása volt. Az elmúlt évtizedekben egyre több középkori és reneszánsz szoborról készülnek röntgen-, UV- és infravörös felvételek, amelyek lehetővé teszik a mű keletkezésének és történetének alaposabb megismerését, vagy akár benne elrejtett tárgyak megtalálását. Hazánkban ez a gyakorlat még nem elterjedt, de talán egyszer lehetőség lesz az andocsi szobrok ilyen vizsgálatára is. Ennél a vizsgálatnál azonban sokkal fontosabb a kegyhelynek az elmúlt háromszáz évben folyamatosan virágzó, aktív hitélete az évente megtartott kilenc búcsúval és számos csodás gyógyulással, imameghallgatással. A főként Somogy és Tolna megyéből zarándokokat vonzó Madonna és közössége, a vele társalkodó szent mártírok és minden eléjük járuló, közbenjárásukért imádkozó ember e fél évezredes történetnek a része.

Összegezve: a kötet egy újonnan feltárt és elemzett forrás, illetve forráscsoport segítségével alaposan átrajzolja az andocsi kegyhely tör-

1 „Az Boldog Aszszony képet radiusba vegyem”: Szempontok a csíksomlyói Madonna művészettörténeti elemzéséhez. *Művészettörténeti Értesítő*, 2016.

ténetének eddigi képét: mekkora volt a könyvtár, mikortól öltöztetik a Madonna-szobrot, mekkora a vonzáskörzete, kik és mit adományoztak. Több ponton felveti a szerző újabb források előkerülésének lehetőségét. Ez a könyv a magyarországi búcsújáróhelyeket történeti források alapján bemutató sorozat első darabja. A kivételesen gondos és szép kivitelű kötet tipográfiáját Kiss István Arany Rajzsög- és Ferenczy Noémi-díjas tervezőgrafikus, illusztrátor, egyetemi docens tervezte, a nyomdai munkálatokat a váci Nalors Grafikai Műhely végezte. A mindössze százhusz példányban megjelent mű ára húszezer forint, ami soknak tűnik ugyan, de minden részletében igényes kivitelű könyvről van szó, és a magasnak tűnő ár európai összehasonlításban kifejezetten méltányos. Remélhetőleg hamarosan újabb kötetek jelennek meg a Borda Antikvárium *Régi magyarországi búcsújáróhelyek* sorozatában, a Kárpát-medence szent tájait bemutatva.

Knapp Éva: *Andocs. Zebegény*, Borda Antikvárium, 2020. Régi Magyarországi Vallásos Nyomtatványok 5. Régi magyarországi búcsújáróhelyek 1.